

Gyógyszerészet

A GYÓGYSZERÉSZ SZAKCSOPORT LAPJA

Főszerkesztő: DR. VÉGH ANTAL

Szerkesztők: DR. IÁNG BÉLA, DR. SZÁSZ GYÖRGY felelős szerkesztő, SZENIMIKLÓSI PÁL, DR. VÁRADI JÓZSEF
9. évfolyam

Technikai szerkesztő: IÁNG MIKLÓS

1965. január

I. SZÁM

SEMMELEIS

(1818—1865)

DR. ANTAL JÓZSEF

*Száz évvel ezelőtt halt meg Semmelweis Ignác Fülöp, a magyar orvostudomány egyik kiváló egyénisége. Az évforduló alkalmából a magyar gyógyszerészek is hálával és tisztelettel emlékeznek a kiváló tudósra**

Annak a súlyos és az idők folyamán annyira fiatal anyai életet követelő kórnak, melyet gyermekági láz, illetőleg fertőzés (*febris puerperalis seu sepsis puerperalis*) néven jelöl az orvostudomány. A kór okát és az ellene való védekezés hatásos módjait a múlt század közepe táján ismerte fel egy magyar orvos, Semmelweis Ignác Fülöp, aki a felismert igazság elismeréséért, a pusztulásra ítélt szülőanyák életéért olyan szenvedélyes igazságkereséssel küzdött, hogy a harcban maga is elégett.

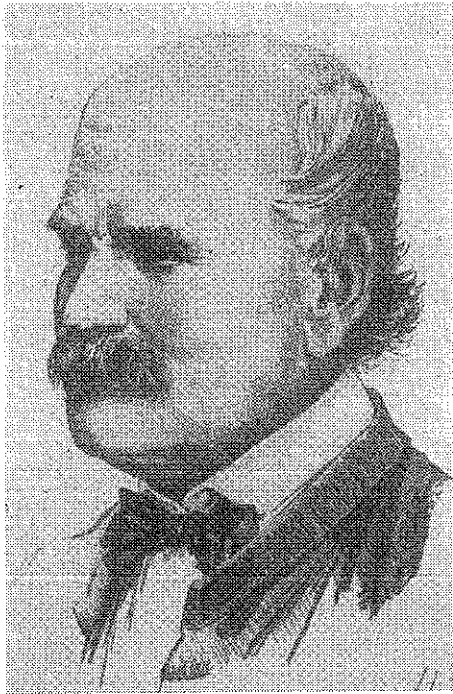
Semmelweis emlékművét a hálás utókor az „anyák megmentője” díszítőjelzővel jelölte meg, de az emberiség egyik legnagyobb jótevőjének azt az igazságát, hogy a gyermekági láz megelőzhető és elhárítható, és oka nem más, mint az a „bomló és rothadó szerves anyag, ami a hullákról és különböző beteg szervekből juthat az élő emberbe”, életében csak a szűkebb baráti kör, néhány lelkes hirdető és követő karolta fel, annál több volt e tannak következetes elutasítója, kik ezt az igazságot „tévedésnek”, a „fantázia szüleményének” tartották, és ellene olyan elkeseredett küzdelmet folytattak, hogy annak eredménye Tauffer Vilmos szavait idézve: „Két évtizeddel vetette vissza a szülő anyák megváltásának érvényesülését.”

* Semmelweis halálának 100. évfordulója alkalmából a Gyógyszerész Szakcsoport országos jellegű tudományos konferenciát rendezését határozta el (lásd még a 33. oldali hírünket)

Mai szemmel nézve rettenetes idők voltak akkoriban. A szülőintézetekben a gyermekági lázban gyakran úgy pusztultak el a fiatal anyák egymásután, mint valami pusztító ragályos betegségben. Volt idő, amikor egyes intézetekben a gyermekági lázban a halálozás a 20–30%-ot is elérte. Valóban nem volt túlzott annak a hajdani gráci városi tisztiorvosnak a megjegyzése, aki szemléje alkalmával úgy nyilatkozott, hogy: „a szülőházak valóságos gyilkoló intézetek”. És ebben az időben, mikor javában folyt, Semmelweis szavait idézve, a „borzalomkeltő pazarlás az emberi élettel”, és mikor a szenvedés nehéz óráiban a segítő orvosi kéz egyúttal a pusztulás forrása is lehetett, a bécsi nagy ingyenes szülészeti klinika első számú osztályának magyar származású tanársegéde — Semmelweis Ignác Fülöp — 1847 tavaszán olyan igazságot ismert fel és mondott ki, mely nemcsak sok százezer viruló fiatal élet megmentésének módját jelölte meg, de az

orvostudománynak egyik legnagyobb, kihatásaiiban korszakalkotó felfedezését, az aszepszis tanát jelentette. Ez a felismerés azonban nemcsak egy eredeti és merész elme zseniális meglátásának eredménye volt. Ha az eseményeket sorbavesszük, úgy joggal állíthatjuk, hogy a józan orvosi gondolkodás, a pontos megfigyelés, és a tennivalók helyes felismerése — tehát az orvosi művészet mindhárom kelléke — részes volt benne.

Semmelweist 1846. február 27-én nevezték ki előbb ideiglenes, majd július 1-én végleges

minőségben a bécsi nagy ingyenes — Mária Terézia által alapított — szülészeti klinika első osztályára tanársegédnek. Ez időben már régen végetért „a bécsi szülőház boldog ideje”, és a gyermekágyi lázban megbetegedettek és meghaltak száma a régi 1,25%-nál állandóan magasabb volt. De különösen attól az időtől kezdve, midőn a szülészeti klinikát két osztályra választották, az első osztályon — ahol az orvostanhallgatókat a szülészetből képezték ki — a gyermekágyi lázból eredő halálozások száma állandóan magasabb volt, mint a második osztályon, ahol a szülésznőket oktatták. Ez a halandóság, mely az első osztályon általában 10—20% közt mozgott — jegyezte meg könyvében Semmelweis — „a valóságban még sokkal nagyobb volt, mert a halálozás emelkedésekor az első osztály összes megbetegedett gyermekágyasait a közkórházba tették át, ahol a meghaltak a közkórház halotti kimutatásaihoz és nem a szülőklinikáéhoz kerültek be”. A szülőintézet első számú osztályának ez a „rossz híre” idővel várcsuszerte annyira közismertté vált, hogy a szülők „Valósággal félték az első osztálytól... néha szívtépő jeleneteket kellett végignézni, amint térdenállva, kezeiket tördelve könyörögtek kibocsátásukért azok a nők, akik a második osztályba akartak menni, de a viszonyok ismerete híján az első osztályba tévedtek a gyermekágyasok a súlyos gyermekágyi lázban szenvedők kevés órával haláluk előtt kérelve erősítették, hogy ők teljesen egészségesek, csak azért, hogy ne kezeljék őket, tudták, hogy a kezelés előfűtárja a halálnak”.

Semmelweis mint hivatását mély felelősséggel átérező orvos nem tudta egyszerűen tudomásul venni osztályán a gyermekágyi lázból eredő halálozások ilyen arányú alakulását. Nem tudta elfogadni korának orvosi, a változtathatatlanba belenyugvó öngazolását, mely azt vallotta, hogy a gyermekágyi láz gyakran előforduló betegség, „az élet és a gyermekszülés természetes velejárója”, mely mindig volt és lesz, tehát ellene tenni mit sem lehet. A kutató elme minden szenvedélyével hitte, hogy kell e betegségnek valami oka legyen, és ez az ok megfogható tényező, mely ellen küzdeni lehet, és az ok megtalálásával az okozat kikapható. Semmelweis tehát kórokiilag gondolkozott, szemben az akkori hivatalos orvosi felfogással, mely e betegség lényegét meg nem fogható tényezőkben, pontosan meg nem határozott atmoszférikus, kozmikus és tellurikus változásokban vélte megtalálni. Ezeket a tényezőket képesnek tartották arra, hogy a gyermekágy által hajlamossá tett egyénben a vér- és a testnedvek olyan irányú megbomlását okozza, mely elősegíti e pusztító betegség kialakulását.

Nem szabad elfelednünk, hogy a valódi ok megkeresése nem volt könnyű abban a korban, mely a kórokozó mikrobákról még mit sem tudott. Más út nem is állt Semmelweis rendelkezésére, mint hosszú és türelmes munkával minden külső és belső tényezőt számbavenni abból a célból, hogy megtalálja az orvosok és szülésznők osztálya közötti halálozások különbségének okát. Vizsgálódásainak első eredménye az volt, hogy

rájött arra, hogy a szülők és gyermekágyasok gyakoribb megbetegedését az első osztályon csak olyan ok idézheti elő, „mely ok a szülőház falai közé van szorítva”. Ennek az oknak tisztázása céljából Semmelweis gondosan megvizsgálta és kritikusan mérlegelt minden számbajöhető különbséget, melyet a két osztály között talált. Hamarosan rájött arra, hogy ez az ok nem kereshető a zsúfoltságban, a rossz szellőztetési viszonyokban, a meghűlésben, az étrendi hibákban, a sértett szeméremérésben, a rémületben, a valóságos szertartásban, sem pedig a külföldi hallgatókban, „feltéve róluk, hogy vizsgálataikat nyersebben ejtik mint a bábák”. De a vizsgálódásai során olyan jelenségekre figyelt fel, melyeket semmiképpen nem tudott megmagyarázni. Így nem tudta okát adni annak, hogy miért kivétel nélkül éppen azok a fiatal szülők halnak meg gyermekágyi lázban, akiknél a szülés elhúzódik.

„Ismételten figyelmessé tettem tanítványaimat, hogy ime ez a viruló, ifjú, egészségtől duzzadó hajadon, mivel nála a túlagulási szak elhúzódik, már a szülés közben vagy rövidesen a szülés után meg fog betegedni, és gyors lefolyású gyermekágyi lázban meghalni. Jóslatom beteljesült, nem tudtam ugyan miért történik ez így, de sokszor láttam, hogy ez így történik, hasonló körülmények között a második osztályon nem így történt”.

Hasonlóan nem talált arra sem magyarázatot, hogy azok a gyermekágyasok, akik utcai szüléseken mentek át, feltűnően ritkábban betegedtek meg, mint azok, akik a szülőházban szültek. Nem tudta végül annak sem okát adni, hogy az első osztályon miért éppen az egymás melletti ágyban fekvő gyermekágyasok betegednek meg. A szülők megbetegedése a szülésznők osztályán nem ezt a rendet követte.

De bármennyit is töprengett, bármilyen gondossággal tanulmányozta és hasonlította össze a halálozások különbségeit magába foglaló feljegyzéseit, és átgondolta a kór okára vonatkozó összes elméleteket, nem tudta megmagyarázni sem a halálozások különbségének okát, sem pedig az észlelt feltűnő jelenségeket. Végül — írja — „a vízbemerülőhöz hasonlóan, ki szalmaszálba kapaszkodik” megszüntette „az első szülészeti klinikán a szüléseknél divó hanyattfekvést, és behoztam helyébe az oldalfekvést, hiszen a második szülészeti klinikán oldalfekvésben szültek a nők, s a gyermekágyasok egészségi állapota ott jobb volt”.

Elképzelhető, hogy mi ment végbe ezek után a hivatását szerető és segítőkész orvos lelkében ezekben az időkben Megrendítő olvasni sorait: „Mindez bennem oly szerencsétlen kedélyhangulatot keltett, mely az életet nem teszi kívánatosná. Minden kérdéses volt, minden megfejtethetlen volt, minden kétséges volt, csupán a halottak nagy száma volt kétségbevonhatatlan valóság.” De a kétség és a bizonytalanság sötét éjszakájába egy véletlen külső ok és a hozzáfűzött zseniális eszmetársítás fényt nyújtott tőprengő agyában, és felfedte előtte az igazságot. Semmelweis 1847 március 2-án két barátja társaságában rövid utazásra Velencébe ment, hogy — mint írta: „Műkincseinek láttára felderítsem

hangulatomat és kedélyemet, melyet szülészeti klinikai élményeim már nagyon megviseltek." Midőn 1847. március 20-án rövid utazásáról visszatért, és átvette az első szülészeti klinikán tanársegédi állását, megdöbbenve értesült, hogy az általa annyira becsült Jakob K o l l e t s c h k a, a törvénytudományok professzora elhunyt. A halál súlyos, áttéti tályogokat is okozó vérméregzésnek volt következménye. Kiindulása egy véletlen boncolási sérülés, melyet a professzor újján egy hallgatója ejtett. Boncolási jegyzőkönyvét olvasva S e m m e l w e i s tudatába villámként hatolt a felismerés, hogy az elhunyt jóbarát boncolási lelete mennyire azonos azzal a gennyvérűségre jellemző boncolási képpel, melyeket maga is annyit észlelt, midőn a gyermekágyi lázban elhaltak hulláit boncolta.

„Éjjel-nappal üldözött — írta — K o l l e t s c h k a betegségének képe, egyre növekvő határozottsággal kellett elismernem, hogy a betegség, amelyben K o l l e t s c h k a meghalt, és az a betegség, melyben annyi száz gyermekágyast láttam elpusztulni, egy és ugyanaz. Ha tehát K o l l e t s c h k a tanárnál a gennyvér hullarészek által történt beoltás következtében támadt, úgy a gyermekágyi láznak is ugyanezen forrásból kellett származni. Mostmár csupán azt kellett eldönteni, honnét és hogyan oltatnak be a szülőnőbe a rothadt hullarészek." Ennek a rejtélynek titka megdöbbenítő volt. A bomlott szerves anyag, mely a fertőzés forrása, és amely annyi viruló fiatal életnek vált végzetévé, az akkori kiképzési rendszer folytán sokat boncoló orvosnövendékek és orvosok kezéhez volt tapadva. Ez a bomlott szerves anyag a szülés menetét ellenőrző belső vizsgálatok során fertőzte a szülőutakat, és volt a gyermekágyi fertőzésnek kiindulópontja a szülőnőnek a fertőzésre amúgyis hajló szervezetében.¹ A felfedezés fényében mostmár minden rejtélyesnek tűnő jelenséget magyarázatot nyert. A két osztály gyermekágyi lázas megbetegedése és halálkozása közti különbség egyetlen oka csak az volt, hogy a szülésznőknek nem volt alkalmuk kezeiket bomló hullarészekkel szennyezni, mint az orvosoknak. Tisztázódott az is, hogy miért éppen azok pusztulnak el, kik a tárgulási szak elhúzó-dása folytán nehezebben szülnék, és miért nem pusztulnak el azok, kik a szülőházon kívül, az utcán hozzág világra magzatukat a magyarázat egyszerű volt. Az elsőket a szülés menetének ellenőrzése miatt sokszor vizsgálták, és így bőven volt alkalom a szülőutakat megfertőzni. Az utóbbiaknál a szülés már lezajlott, tehát vizsgálatra ezeknél már nem volt szükség. Semmelweis szavait idézve:

„Az az ismeretlen helyi ok tehát, mely az első szülészeti klinikán oly rettenetes pusztításokat

¹ Abban az időben ugyanis senki nem gondolt arra, a feltűnően egybevágó boncolási leletek ellenére sem, hogy a *pyaemia* (gennyvérűség) és a gyermekágyi láz azonos kórfolyamat. Sőt a gyermekágyi láz egy különleges, a *pyaemia*-tól teljesen eltérő betegségnek tartották. Hiányzott a közös ok, ezt később a mikrobiológia találta meg. Semmelweis pusztán a pontos klinikai megfigyelés és a boncolási lelet alapján zseniális meglátással találta meg a közös okot.

vitt véghez, a vizsgáló kezéhez tapadó hullarészek voltak." A segíteni akaró orvosi kéz közvetítette tehát, tudtán és akaratán kívül, a fertőzést, és S e m m e l w e i s a felismert igazság fényében magát sem kímélve írta:

„Tanulságot kell tennem, hogy csak a J ó - i s t e n ismeri azok számát, kik miattam idő előtt szállottak sírba. Én olyan mértékben foglalkoztam hullákkal, amennyire csak kevés szülész foglalkozik. Barmennyire fájdalmas, bármilyen nyomasztó is az ilyen beismerés, nem a letagadásban rejlik ellenszere; és ha nem is akarjuk, hogy állandóvá legyen a szerencsétlenség, akkor ezt az igazságot az összerdekeltnek tudomására kell hozni."

Mi volt tehát ennek az igazságnak a lényege, és mi volt ebben az igazságban az az időtálló tényező, mely ma is elevenen hat, és minden szülész és sebész gyakorlati munkájának alapja?

S e m m e l w e i s zseniális meglátással első sorban arra hívta fel a figyelmet, hogy a gyermekágyi láz kóroka nem megfoghatatlan, leküzdhetetlen valami, hanem anyagi jellegű tényező, — már igen kis mennyiségben is hatásos, bomló, rothadó, szerves anyag, — mely az orvos kezéhez, műszeréhez tapad, ha hullákat boncol, ha gennyes vagy eves váladékos sebekkel, szétesett és bomló daganatrészekkel foglalkozik. De ugyanígy tapad a fertőzőtt beteggel érintkezésbe jutott ágyneműhöz, ágytálhoz stb is, és innen is közvetítheti a fertőzést. És mivel a fertőzést keltő principium anyagi jellegű tényező² tehát ellene és a szülőutak szennyeződése ellen is küzdeni lehet. Erre a célra Semmelweis a kéz, a műszer mechanikus megtisztítását ajánlotta szappannal történő mosással, majd utána a kéz vegyi tisztítását követelte meg. A kéz vegyi tisztítására előbb a klóros vizet, majd később a klórosmész vizes elegyét használta. Az utóbbival addig kellett a kezét dörzsölgetni, míg csak síkossá nem lett. A klórosmész erőlyes vegyi hatása abban az időben már jólismert volt, hiszen M a n n ó Alajos 1842-ben megjelent Orvos-gyógyszerészi Vegytan című könyvében írta: „Használatni szokott ragályos kórokokkal és általuk származó gerjékkel (miasma)³ teit szobákbéli legek tisztí-

² S e m m e l w e i s még nem ismerhette, hogy mi a fertőző anyag, hiszen a bakteriológia felfedezései később következtek. De biztosan anyagi jellegű tényezőnek gondolta, mely a kézhez, műszerhez stb tapad, átvihető, de meg is semmisíthető. Zseniális megsejtés kellett, a bakteriológia előtti korban egy olyan anyagi tényezőre gondolni, mely még a kéz egyszerű mosása után is fertőzni képes legyen.

³ Miasma alatt olyan exogén, ragályt előidézni képes okot értettek mely, a levegővel, vagy a vízzel kerül a szervezetbe. A levegőbe jutott miasmával szemben szagos anyagokkal védekeztek. A contagium olyan endogén fertőzőanyag, mely egyedül az emberi szervezetben termelődik, az akkori felfogás szerint — és innen jut direkt vagy indirekt úton más emberi szervezetbe, ahol hasonló megbetegedést okoz. A contagium animatum, a botanikus H e n l e elképzelése (1840) feleltethet meg a mai kórokozó mikróba fogalmának. Az angol orvosok úgy védekeztek pl. a gyermekágyi láz contagiuma ellen, hogy ruhát cseréltek, fürödtek, és heteken át nem vállaltak szülést. Ezalatt véleményük szerint a gyermekágyi lázát előidéző contagium megsemmisült. S e m m e l w e i s, mint láttuk, a gyermekágyi láz okául más okot jelölt meg, és ez a legnagyobb különbség a két felfogás között.

tására” Tudták továbbá azt is róla, hogy „a rohadásba átmenő életműves, de kiváltképp az állati testekből kifejlődő ragályos bűzt magába vonja.” De rámutatott Semmelweis arra is, „... könnyebb az újat be nem mocskolni, mint a fertőzöttet megtisztítani.” E felismerések — együttesen a Semmelweis féle profilaxis — a műtétet végző orvosi kéz, műszer, kötszer aszeptikus profilaxisát követelték meg. Különleges jelentőséget azért nyertek az orvostudományban, mert csak ennek a tanításnak alapvetése nyomán indulhatott el a modern aszeptikus sebészet fejlődése. A tanítás a mai rezisztens gennykeltő kórokozók idején időszerűbb, és súlyosabb jelentőségű, mint valaha volt.

Mai szemmel nézve Semmelweis felismerésének igazsága annyira nyilvánvaló, a megelőzés módját a gyakorlat annyira igazolta, (eljárásának bevezetése után a „hírhedt” első számú szülészeti osztályon a gyermekágyi halálozások száma 1,25%-ra esett vissza), hogy érthetetlennek tűnik, miért volt mégis e tannak annyi ellenzője? Ha meggondoljuk azonban, hogy e józan empirián alapuló tan mennyire ellentétben állt az akkori orvostudomány meddő spekuláción, merev dogmákon álló kényelmes orvosi szemléletével, mennyire ellentétes volt a maradi, minden változástól irtózó, a gondolkodás szabadságával nem rendelkező szülésztanárok felfogásával, és végül mennyire szembekerült az akkor kibontakozó — Virchow képviselte — sejt-kórtannal, megértjük, hogy a Semmelweis-féle tanítást miért fogadták olyan merev elutasítással. Semmelweis, mint láttuk, a gyermekágyi láz okát a szervezetbe kívülről bejutó, és csak kivételesen a szervezetben levő anyagi tényezőben találta meg, mely ellen, mint azt bizonyította, hatásosan küzdeni is lehet. A sejt-kórtan viszont a betegség lényegét a sejtek élettevékenységének megváltozásában jelölte meg, tehát olyan faktorokat jelölt meg, melyeket befolyásolni nem lehetett. A sejt-kórtan tehát a terápiás nihilizmusnak volt a melegágya. Mindez természetesen oda vezetett, hogy Európában alig akadt olyan szülészeti intézet, melynek vezetője a tanítást józan kritikával kipróbálta, és gyakorlatba átültette volna. Kétségtelen, hogy a szülészek Semmelweis tanítása után nehéz választást elé kerültek. Vagy elfogadják a tanítást, és vállalják — mint Semmelweis tette — annak beismerését, hogy a fertőzést az orvosi kéz közvetíti, vagy nem, s ez esetben tekintélyük csorbítatlanul megmarad. Az érdekeltek legtöbbje ilyen lelki erővel nem rendelkezett, s ezért az utóbbi megoldást választotta. Semmelweis így lassan elszigetelődött. Egyéni tragédiáját még fokozta, hogy főnöke, a bécsi udvar konzervatívjainak pártfogoltja, a minden újítástól mereven elzárkózó Klein professzor is élesen szembefordult tanításával. Klein professzor kétségtelenül szűk látókörű ember volt, de meg kell gondolnunk, hogy az Európán átsópró forradalmi megmozdulások idején az újításokkal való szembefordulás egyúttal politikai állásfoglalást is jelentett, különösen Bécsben, ahol jól emlékeztek még Mária-Terézia híres mondására: „A régihez tartsák magu-

kat mindig, mert az jó. Ne bízzanak új elméletekben. Nem tudósok kellene nekünk, hanem hűséges alattvalók. Ki minket szolgál, azt tegye amit parancsolunk. Aki erre nem képes, vagy új elméletek híve, az menjen útjára.”

Így elsősorban Klein professzornak volt felróható, hogy Bécsben semmiféle formában nem kapott Semmelweis támogatást. Klinikai szolgálati idejét nem hosszabbították meg, magántanárságát is csak másodszori folyamodásra, az új bécsi iskola kitűnéseinek — Skoda, Rokitan sky — támogatásával nyerte el. Azonban Klein keze ide is elért, mert az engedélyt olyan kikötéssel vette kézhez, hogy a szülészeti műtétant csak fantomon szabad oktatnia. Ennyi lealázó és méltatlan mellőzés után, az orvosi munkától és tanítási lehetőségtől megfosztott Semmelweisnek más választása valóban nem volt, mint 1850 októberében hazájába visszatérni Pesten Markusovszky köre régi barátságával fogadta. A következő év tavaszán átvette a Rókus kórház szülészeti osztályának vezetését, majd 1855-től haláláig a Pesti Orvostudományi Egyetemen a szülészeti tanára volt. Tanításának ragyogó diadala, hogy működése alatt a Rókus Kórházban és az egyetemi szülészeti klinikán a hihetetlenül kezdetleges higiéniai viszonyok, a megfelelő felszerelés hiánya, az iskolázatlan, közömbös és gyakran ellenséges indulatú személyzet ellenére a gyermekágyi lázból eredő halálozás gyakorlatilag megszűnt. Azokban a külföldi szülészeti intézetekben, ahol a Semmelweis féle profilaxist nem alkalmazták, változatlan hevességgel szedte áldozatait a gyermekágyi láz. Hiába írta meg tanítása terjesztésére német nyelven híres könyvét⁴ hiába voltak az Orvosi Hetilap mellékletében megjelenő szenvedélyes hangon megírt „Nyílt levelei”, az akkori orvosvilág olyan kitűnései, mint Virchow, Kiewisch, Scanzoni, Braun, Dubois, élesen szembefordultak a gyermekágyi fertőzések megelőzésének és elhárításának Semmelweis-féle tanáival. Téveszmének minősítették azt, amelyre időt is kár pazarolni. A szülönök vizsgálata továbbra is úgy folyt le, mint azt Semmelweis egyik tanítványa írta: „... gyakran megesezt, hogy fivérem, ki akkoriban a gyakorlati szülészetet tanulta, átjött hozzám a boncolóterembe, hogy velem együtt a hullán tanulja a bonctant, vagy nekem segítsen a praeparatumot elkészíteni. Ezek után távozott, és folytatta az inspekiót. Jól emlékszem, egy ízben vele mentem a szülőlázbába, a fivérem letette a botját és kalapját, és megvizsgálta a szülönőt.”

Ilyen és hasonló hírek, és értesülések hatása alatt a pusztulásba kényszerített fiatal életek védelmében Semmelweis nem tudott kíméletes lenni. Nyílt leveleinek hangja úgy sújtott, mint az ostorcsapás. Metsző gúnyval gyilkosoknak nevezte ellenfeleit, kiknek ostoba korlátoltsága miatt a szülőanyák ezrei pusztulnak el világszerte. De ezzel még jobban maga ellen ingerelte a külföldi szülé-

⁴ A gyermekágyi láz kóroktana, fogalma és prophylaxisa. Pest; Wien és Leipzig. Hartleben C. A. kiadása 1861. (Magyara fordította Gyóry Tibor dr Budapest. MOKT 96. kötet 1906.)

szeket, s így a semmelweisi profilaxis kívánsága egyre inkább elutasításban részesült. Csak kevesen voltak azok, kiket ez az igazság meggyőzött. E kevesek között ott voltak az akkori Oroszország orvosai is. Ott könyvének megjelenése és megvitatása után kötelezővé tették, hogy a szülész-nők szülések levezetésénél a Semmelweis-féle profilaxist alkalmazzák.

A fény azonban csak lassan úzte el a tanítás fölé boruló sötét árnyakat, és Semmelweis igazságkeresésben felőrölt élete tragikusan közeledett a vég felé. Talán — írja Jendrassik — „ha Semmelweis egyeztetési tanait a bakteriológiával, s ezt hozza fel ellenfeleivel szemben — minthogy már rendelkezésére álltak — a vitában már akkor kétségkívül ő maradt volna győztes, s minden másképp lehetett volna. Rejtély, miért kellett így történnie?”⁵

47 éves volt, amikor 1865 július első napjaiban egy gennyes műtét alkalmával kezét megsértette. Az ebből eredő lassan, kifejlődő lázas, súlyos sebfertőzés heveny pszichózist robbantott ki nála, melyet az akkori pesti egyetem tekintélyes orvos-professzorai helytelenül organikus elmebajnak diagnosztizáltak, és a kezelésre Semmelweis-t egy bécsi magán elmeszanatóriumban tanácsolták elhelyezni. Rejtély, hogy ez miért történt így Regöly — Mérei ezt írja: „Semmelweis egészen 1865 nyarán bekövetkezett lázas szepszikus állapota fellépéséig kimagasló és töretlen tudományos, valamint gyógyító munkát végzett”. Tehát szepszikus megbetegedéseig nyomát sem mutatta a lelki zavarnak. A tragédiát még fokozta, hogy a bécsi elmeszanatóriumban — érthetetlenül — nem ismerték fel a lázas fertőzés következményeként jelentkező pszichózist, és ami még kevésbé érthető „nem végezték el sem a kéz gangraenájának, sem pedig a mellkasi izomzat között kifejlődött áttéti tályognak sebészi feltárását”, holott ezt az akkori sebészi tankönyvek, mint azt Regöly — Mérei hangsúlyozza, kötelezően előírták. Hogy pontosan mi történt Semmelweis-szel az elmeorvosintézetben, arról csak kevés tudomásunk van, mert élve többé családtagjai nem látták Semmelweisné későbbi elbeszélése szerint férjén, mikor megtudta, hogy hová került, és eltávozásában megakadályozták, diuroham tört ki. Megfékezése után az akkori elmeorvosintézetekben uralkodó szokás szerint „sötétkamrába” helyezték. „Talán szerencsére — írja Regöly — Mérei, — de homály fedi mindazt, ami az elmeorvosintézetben történt. Az is elegendő, ha a múlt századbéli elmeintézetek ún. sötétkamráiról hallunk.” Semmelweis tragédiája befejeződött. A tanítása konok ellenállásba ütközött, maga a „tudatlan jóakaróinak tömlőcéből”

⁵ Pasteur felfedezése 1857-ből ered. Ő mondta ki, hogy nincs eijedés mikroorganizmus nélkül, minden erjedést ennek egy meghatározott fajtája idéz elő. Kétségtelen, 1861-től kezdve az Orvosi Hetilapban már jelentek meg erre utalások. Magam részéről úgy gondolom, hogy Semmelweis-t a kérdés gyakorlati része érdekelte elsősorban. Ennek eredménye azonnal lemérhető volt a megbetegedések és halálozások számának csökkenéséből, és ez teljesen bizonyította elmélete helyességét.

— írja Jendrassik — többé nem szabadulhatott. Higgyük, hogy az egyedüllet és a reménytelenség sötét óráiban azok a szavak vigasztalták, melyeket egykor papíra vetett:

„Ha jelen meggyőződésemmel visszatekintek a múltba, csak úgy sikerült elúznöm a rámnehezedező szomorúságot, hogy szememet a boldog jövőre szegezem, amikor már a szülészeti kórházakban, sem azokon kívül világszerte nem lesz többé gyermekágyi láz.”

Halála 1865. augusztus 13-án következett be. Boncolási kórisméje alapján „gennyvér volt jelen, mely gyors halálát okozta”. A boncolási leletét áttekintve Harranghy professzor megállapítja „kóibonctanilag feltehető, hogy a halált megelőző súlyos zavartság a kóibonctanilag leghatározottabban igazolt szepszikus állapot okozta deliriummal hozható összefüggésbe. Ami pedig az idültnek látszó agy-eltváltozásokat illeti, az nem *paralýsis*-szel, vagy *tabes*-szel, hanem az agyidegek *sclerosis*-ával magyarázható. Ismerve azonban Semmelweis küzdelmes életét nem csodálkozhatunk rajta, ha ellenfelei halálában nem a tragikus vérmérgezést igyekeztek kidomborítani, hanem harcos egyéniségét organikus elmebaj okozta kóros elme működéssel akarták magyarázni.”

De a fényt, mit tanítása lobbantott fel, nem lehetett közömbösséggel, rosszakarattal kioltani. A következő évtizedekben a mikrobiológiai és a műtétes szakmák művelői mindenben igazolták a sebfertőzések létrejöttének semmelweisi elméletét és a belőle levont gyakorlati tennivalókat. Mindenki előtt nyilvánvalóvá vált, hogy a műtétes szakmák forradalmi vívmányai egyedül annak a zseniális meglátásnak eredményén alapulnak, melyet először és világosan Semmelweis fogalmazott meg, és közölt a világgal.

РЕЗЮМЕ

Сообщение напоминает о грудной жизни и о трагической смерти великого венгерского гинеколога, „спасителя матерей“ И. Ф. Семмелвейса (1818—1865), по поводу столетней годовщины со дня его смерти. Автор знакомит читателя с сущностью учения Семмелвейса, и указывает на то, что его учение служит и сегодня основой хирургической и гинекологической работы. Он вспоминает о том, что в свете новейших исследований, причиняющая смерть Семмелвейса септическая лихорадочная инфекция была причиной острого психоза, который тогдашние врачи диагностировали ошибочно эндогенным психическим заболеванием.

ZUSAMMENFASSUNG

Anlässlich des Centenariums seines Todestages ist die vorliegende Gedenkschrift I. F. Semmelweis (1818—1865) dem grossen ungarischen Gynaekologen, dem „Reiter der Mütter“, seinem mühsamen Leben, tragischem Tode gewidmet. Es wird das Wesentliche der Semmelweis'schen Lehre veranschaulicht und darauf hingewiesen, dass diese Lehre auch heute der chirurgischen und gynaekologischen Wirkung zugrunde liegt. Es wird auch erwähnt, dass im Schein neuerer Forschungen die zum Semmelweis' Tode führende fieberhafte septische Infektion jener akuten Psychose zugrunde lag, die bei der Diagnosestellung der damaligen Ärzte eine endogene Psychose vortäuschte.

(Országos Bírósági Vegyészeti Intézet Budapest,
I. Gyűző u. 11.)

Érkezett: 1964. XI. 12.